

آینه پژوهش

سال سی و پنجم، شماره پنجم
آذر دی ماه ۱۴۰۳
ISSN:1023-7992

دوماهنامه نقد کتاب، کتاب شناسی و
اطلاع رسانی در حوزه فرهنگ اسلامی

۲۰۹

۲۰۹

دوماهنامه
آینه پژوهش

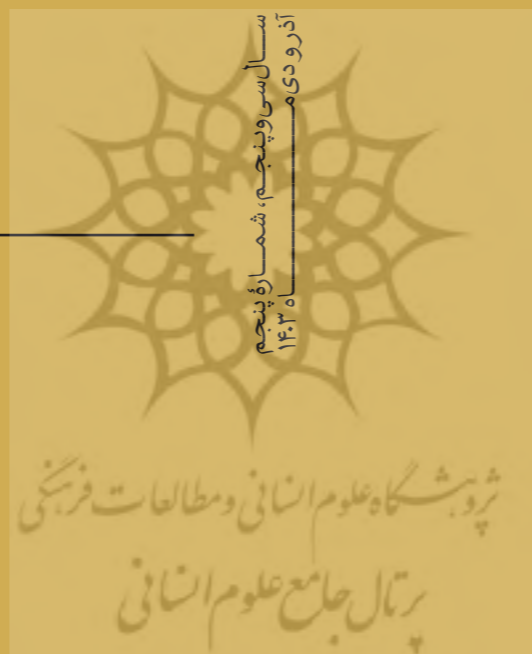
Ayeneh-ye- Pazhoohesh

Vol.35, No.5 Dec 2024 - Jan 2025

A bi-monthly journal exclusively
review & information dissemination

209

dedicated to book critique, book
in the field of Islamic culture

چاپ نوشت (۱۶) | نسخه شناسی مصاحف قرآنی (۲۱) | کرامات و احوالات
غریبه | امکان سنجی استفاده نفسییر عیاشی از کتاب القراءات سیاری |
سفرنامه های به زبان اردو درباره ایران | آینه های شکسته (۶) | چند اطلاع
تراثی درباره حیات علمی عالم و ادیب امامی | اشعار تازه یاب از شاعران
دوره قاجار با استناد به نشریات آن عصر (۲) | برهان المسلمین | پیک
معتمد | نامه ای از محقق طوسی و بحثی لغوی درباره یک عبارت |
خراسانیات (۲) | یادداشت های لغوی و ادبی (۲) | نقد تصحیح دیوان امیر
عارف چلبی | طومار (۸) | تکملة اللطائف و نزهة الطرائف (متنی فارسی از
سده ۵ ق) | گشت و گذاری در «میراث ادیبان شیعه» | طلوع و غروب یک
نشریه | نگاهی انتقادی به کتاب الفصوص فی علم النحو و تطبیق
قواعد علی النصوص | **نکته، حاشیه، یادداشت**

پیوست آینه پژوهش | سبک کار مورخان حرفه ای در تاریخ نگاری اسلامی پیش از عصر تألیف

مجدد جلیسه | مرتضی کریمی نیا |
رسول جعفریان | امیرحسین
خوردوش | ایلا عبیدی | حیدر
عیوضی | رسول جزینی | زقیه
فراهانی | امیرحسین آقامحمدی |
سیدمحمدحسین | میرفخرانی |
امیدحسین نژاد | آریا طیب زاده |
میلاد بیگلر | سیدعلی
میرافشاری | علی زاد | بهروز
ایمانی | پرینسا سنجابی |
مریم شیرازی | جواد آسہ | علیرضا
خرابی | آریا طیب زاده |
سپهر رمضانپور | اصفهانی

پرتال
دوماهنامه
آینه پژوهش
Jap.isca.ac.ir

بازتاب حدیث کنز مخفی در سخن مالبرانش

سپهر رمضانپور اصفهانی

| ۵۷۳-۵۷۹ |

۵۷۳

آینه پژوهش | ۲۰۹

سال ۳۵ | شماره ۵

آذر دی ۱۴۰۳

پرویشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

یکی از کاستی‌های موجود در بررسی عرفان مشرق زمین و اروپا کمتر پرداختن در زمینه‌ی مطالعات تطبیقی در این راستا می‌باشد. تصور رایج بر این است که بعد از اعترافات سنت آگوستین رساله‌ی عرفانی در فرهنگ اروپا وجود نداشته است. در حالیکه در اروپای قرن هفدهم یعنی در حدود یک قرن بعد از پیدایش تحولات علمی و فلسفی جدید در مغرب زمین و پس از رونق یافتن اندیشه‌های دکارت، لایب‌نیتز و اسپینوزا، و مقبول واقع شدن آراء علمی گالیله و نیوتن، فیلسوفی به نام مالبرانش (متولد ۱۶۳۸ م.) در پاریس قدم به عرصه‌ی تفکر فلسفی نهاد که آرائی بسیار شبیه به آراء متکلمان اشعری داشت (کاکایی، ۱۳۸۳، ص ۱۰)

یکی از سخنان مالبرانش در صفحات نخستین کتاب "در جستجوی حقیقت" بسیار شبیه به حدیث کنز مخفی است. در اینجا سعی بر تطبیق این دو را با هم داریم. در اینکه آیا این حدیث از منابع اسلامی به گوش مالبرانش رسیده یا اینکه صرفاً یک توارد است!؟

نیکولا مالبرانش (زاده‌ی ۶ اوت ۱۶۳۸، مرگ ۱۳ اکتبر ۱۷۱۵) در پاریس چشم به جهان گشود. پدر او از اعضای دربار و خزانه دار و مادرش از آریستوکرات‌های خرد بود او کوچکترین فرزند یک خانواده ۱۳ نفره بود. در سن ۱۶ سالگی تحصیلات دانشگاهی خود را در پاریس در رشته الهیات آغاز نمود و در سال ۱۶۶۰ عضو موسسه‌ی فیلیپ مقدس شد. در آنجا در هیئت یک کشیش با همفکران خود در صومعه زندگی میکرد و به مطالعه‌ی فلسفه افلاطون و آگوستین پرداخت و در همین دوران با آثار دکارت آشنا شد. و در سال ۱۶۶۸ کتاب در جستجوی حقیقت را نوشت ولی بخاطر سانسور در سال ۱۶۷۴ منتشر شد. کتاب وی از طرف آنتوان آرنولد مورد نقد جدی واقع شد و در سال ۱۷۰۹ در لیست سیاه پاپ قرار گرفت. (زمانی: ۱۳۸۶، صص ۳۰-۳۳)

رئوس اصلی فلسفه‌ی این فیلسوف متأله چنین است:

۱- علت اصلی بدبختی انسان‌ها خطا است. و بدی موجود در جهان نتیجه‌ی آن است. تنها با پرهیز از خطا میتوان به سعادت ابدی امید داشت.

۲- نظر او در باب علیت اکازیونالیزم (عادة الله) می‌باشد. تصورات در ذهن نه از اجسام ناشی میشود و نه از نفس ما بلکه انسان همه چیز را در وجود خدا میبیند.

خداوند به نحو ازلی آفرینش جهان را اراده کرده است و عالم قدیم است نه حادث.
(زمانی، همان)

مبحث: نیکولا مالبران در پیشگفتار کتاب در جستجوی حقیقت می‌گوید:

il est évident que Dieu ne peu agir que pour lui-même qu'il ne peut créer les esprits
que pour le connaitre & pour l'aimer (malbranche,p:7)

آشکار است که خداوند تنها محق است که برای خودش خیری را انجام دهد. او تنها
می‌تواند روحهایی را خلق کند که او را بشناسند و دوست داشته باشند.

اینکه مالبران می‌گوید: "او (خدا) تنها میتواند برای خودش خیری انجام دهد":
به عقیده‌ی وی به زنده بودن در اندیشه‌ی خدا بر می‌گردد - یا همان رویه فی الله - (زمانی،
همان). او از قدیس پولس نقل میکند و با لسانی فلسفی می‌گوید: در خدا است که ما
میتوانیم حیات داشته، حرکت کرده و وجود داشته باشیم. مالبران استدلال می‌کرد که
همه ایده‌ها فقط در خدا وجود دارند. بنابراین، این ایده‌ها مخلوق و مستقل از ذهن‌های
متناهی هستند.

۵۷۶

آینه پژوهش | ۲۰۹
سال ۳۵ | شماره ۵
آذر و دی ۱۴۰۳

از طرفی این اندیشه‌ی او شبیه به فلسفه‌ی اسقف بارکلی است و از سویی با تفاوتی چند
بحث عاده الله شبیه به عقیده‌ی دیوید هیوم امپرسیسیست است. دو فیلسوف که جریان
فکری آنان در تضاد با یکدیگر است. دو فیلسوفی تا حدی متضاد که نکته سنجی
نصیحت کرده بود دست از اختلاف آراء بردارند زیرا بنا بر گفته‌ی ایشان دیگر نه ماده‌ای
هست و نه ذهنی (ویل دورانت، ۱۳۳۵، ص ۲۱۷) اما بحث اصلی ما در باب سخن
مالبران است که نقل شد. در جایی که مالبران می‌گوید - خدا - روح‌هایی را خلق کرد
که او را بشناسند و دوست داشته باشند ذهنمان به سوی حدیث کنز مخفی و عبارت
(یحبههم و یحبونه) می‌رود: آیه‌ی شریفه (یا ایُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا مَنْ یَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِینِهِ فَسَوْفَ
یَأْتِیَ اللّٰهُ بِقَوْمٍ یُّحِبُّهُمْ وَیُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِینَ أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِینَ یُجَاهِدُونَ فِی سَبِیلِ
اللّٰهِ وَلَا یَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ ذَٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ یُؤْتِیهِ مَنْ یَشَاءُ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِیمٌ، سوره مائده آیه
۵۴) آیا دلیل این شباهت اقتباس مالبران ازین تعابیر عرفانی است یا صرفاً یک توارد و
تشابه است؟

۱- حدیث کنز مخفی

"كنت كنزا مخفيا فاحببت ان اعرف فخلقت الخلق لكي اعرف" من گنج پنهان بودم دوست داشتم آشکار شوم پس خلق را آفریدم تا شناخته شوم.

این حدیث نخستین بار در کتاب (ریاضة النفس) حکیم ترمذی آمده است اما سلسله راویان آن ناشناس اند (حکیم ترمذی، ۱۴۲۶ق: ص ۲۲) و این حدیث بدون واسطه به پیامبر می‌رسد و برعکس احادیث دیگر مانند راویانی که از ابوهریره و دیگر رؤا نقل حدیث می‌کنند به راوی خاصی منسوب نمی‌شود. و عنعنات حدیث نا مشخص است.

به اعتقاد کسروی این یک حدیث جعلی است؛ وی می‌گوید: ... شگفت تر آنکه واژه‌ی مخفی در (کنت کنزا...) غلط است. در عربی باید گفت (خفی) ازینجا پیدا است که اینرا کسی ساخته که عرب نمی‌بوده و عربی را نیک نمیدانسته. (کسروی، ۱۳۹۳ ص ۱۳۸)

حدیث کنت کنزا مخفیا با برخی تفاوت در جزئیات در آثار و منابع اهل حدیث آمده است.

شیخ بهایی در کتاب "منهاج النجاح فی ترجمه مفتاح الفلاح" حدیث مذکور را چنین آورده است: کنت کنزا مخفیا فأحببت أن أعرف (شیخ بهایی، ۱۳۸۴: ص ۸۱). این حدیث در کتب سته‌ی اهل سنت و کتب اربعه شیعه وجود ندارد اما علامه مجلسی در بحار الانوار آنرا از پدرش نقل کرده است.

۲- حدیث کنز مخفی در منابع عرفانی

سمعانی در روح الارواح معتقد است که حدیث کنز مخفی حدیث قدسی است که به داوود رسیده (سمعانی، ۱۳۸۴: ص ۶۹۲)

حدیث سابق الذکر در عرفان عاشقانه خاصه عرفان خراسانی بسیار محبوب است. ابن عربی نیز در تفسیر خود حدیث مورد ذکر را به طور مختصر فقط آورده است. (ابن عربی، ۱۴۲۲ق: ج ۲، ص ۳۰)

سید حیدر آملی که مدتی در بیت المقدس زیسته در تفسیر المحيط الاعظم در قرن هشت هجری می‌گوید: این حدیث در عهدین و در زبور در سؤال های داوود و جوابهای خداوند وجود دارد (آملی، ۱۴۲۲ق: ج ۱، ص ۳۲۴)

نگارنده برای روشن شدن بهتر مطلب به تهیلیم (مزامیر داوود، در کتاب مقدس) مراجعه نموده است. تهیلیم یکی از معتبرترین منابع دینی، اخلاقی و فرهنگی یهود است (مقدمه تهیلیم ص الف) در اسفار خمسه این خدا است که بوسیله پیامبران با انسانها سخن میگوید ولی در مزامیر این انسانها هستند که به صورت استغاثه و نماز با خداوند سخن میگویند (همان) و در آن هیچ دیالوگی میان خداوند و انسان وجود ندارد.

نتیجه: نهایتاً چنین سخن و خطابی نسبت به داوود در تهیلیم (مزامیر) نیامده و حتی در متون آپوکریفا نیز ذکر نشده. ازین رو که عرفان اسلامی- ایرانی تا اندلس رواج داشته چنانکه ابن عربی در مرسیه به دنیا آمده و مدتی در اشبیلیه زیسته بعید نیست این سخن از فرهنگ عرفانی- اسلامی گرفته شده باشد چنانکه دوست صمیمی مالبرانش، ریچارد سیمون که در عربی تبحر و توغل داشته، توجه او را به این دروس جلب کرده است پس میتوان گفت: ترکیب حدیث قدسی کنز مخفی و عبارت پر کاربرد یحبهم و یحبونه در سخن مالبرانش تصادفی نیست و احتمالاً برگرفته از فرهنگ عرفانی اسلامی است که تا اندلس پیشروی کرده بود و این جمله صرفاً یک تصادف و توارد نیست. چنانکه در باب عادة الله، روية فی الله و دیگر عقاید نیز جای پای متکلمان اشعری را در دستگاه فکری مالبرانش میتوانیم ردیابی کنیم.

۵۷۸

آینه پژوهش | ۲۰۹

سال ۳۵ | شماره ۵

آذر و دی ۱۴۰۳

منابع

- ابن عربی، محیی الدین، بی تا، الفتوحات المکیه، بیروت، دار الصادق
آملی، سیدحیدر، ۱۴۲۲ ق، تفسیر المحيط الأعظم و البحر الخضم فی تأویل کتاب الله العزیز
المحکم، مصحح: سید محسن موسوی تبریزی قم،
تهلیلیم، مزامیر حضرت داوود: متن فارسی و عبری. بی تا (ترجمه حاخام حییم موره) انجمن
کلیمیان تهران، نسخه الکترونیک
حکیم ترمذی، محمد، ۱۴۲۶ ق، ریاضة النفس، مصحح: محمد علی مرسی، بیروت، دار الکتب
العلمیه
دورانت، ویلیام جیمز، تاریخ فلسفه، ۱۳۳۵، (عباس زریاب خویی) تهران. علمی فرهنگی
زمانی، مهدی، تاریخ فلسفه غرب، ۱۳۸۶، تهران، دانشگاه پیام نور
سمعانی، احمد، ۱۳۸۴، روح الارواح فی شرح أسماء الملک الفتح، (مصحح: نجیب مایل هروی)
تهران، انتشارات علمی و فرهنگی
شیخ بهایی، محمد بن حسین، ۱۳۸۴، منهج النجاح فی ترجمه مفتاح الفلاح (ترجمه علی بن
طیفور بسطامی، مصحح: حسن زاده آملی) تهران، حکمت
کاکایی، قاسم. خدامحوری در تفکر اسلامی و مالبراناش، ۱۳۸۳، تهران، حکمت
کسروی احمد، صوفیگری، ۱۳۹۳ (به اهتمام محمد امینی) ۱۳۹۳، لس آنجلس، شرکت کتاب
Malebranche nicolas, De la recherche de la vérité, 1842, paris.